

В.М. Скляр

АЗЕРБАЙДЖАНЦІ В УКРАЇНІ: ЧИСЕЛЬНІСТЬ І МОВНА СТРУКТУРА

(За матеріалами переписів населення 1959, 1989, 2001 рр.)

ДОСЛІДЖЕННЯ етнічного складу населення України має важливе наукове значення. Насамперед, це стосується змін у структурах етнічних меншин. Важливою ознакою етнічних процесів в Україні протягом останніх трьох десятиріч стало інтенсивне зростання чисельності закавказьких народів, головним чином – за рахунок міграцій. Найбільш активно збільшувалася чисельність азербайджанців.

Окремого наукового дослідження щодо змін чисельності цієї етнічної меншини в Україні поки що немає, за винятком статті М. Алієвої, в якій частково відображені лише результати перепису населення 2001 року [1]. Опосередковано динаміка чисельності азербайджанців в Україні досліджувалася в доробках В.І. Наулка та А. Момрика [3–5]. Але в жодній із цих робіт не розглядалася мовна структура азербайджанської етнічної меншини в Україні.

Найбільш повне уявлення про етнічний склад та мовну структуру населення дають статистичні матеріали переписів. На основі аналізу матеріалів переписів 1959, 1989, 2001 рр. було розроблено таблиці, в яких відображено динаміку чисельності та мовної структури азербайджанської етнічної меншини в Україні [2, 6, 7].

У 1959 р. чисельність азербайджанців в Україні була досить незначною – лише 6,7 тис. осіб [Таблиця 1]. У результаті масової міграції вона збільшилася в 1989 р. до 37,0 тис. осіб [Там само]. За 1959–1989 рр. приріст становив 30,3 тис. осіб (452,24%) [Таблиця 2]. За тридцять років чисельність азербайджанців в Україні зросла майже вшестеро.

Темп приросту азербайджанців за перший період суттєво переважав темпи зростання всього населення (22,89%), українців (16,36%) та загальної чисельності етнічних меншин (44,51%). Особливо суттєві відмінності в темпах приросту були порівняно з досить низькими темпами зростання

сукупної чисельності етнічних меншин (окрім росіян – 2,20%). У цей період азербайджанці переважали за чисельністю всі без винятку етнічні меншини (крім кримських татар, які лише в кінці 80-х рр. отримали можливість повернутися до своєї історичної батьківщини).

Зважаючи на незначну чисельність азербайджанців в Україні в абсолютних показниках, рівень їхньої частки у прирості всього населення за 1959–1989 рр. був мінімальним – 0,32% [Таблиця 3]. Тобто – лише 30,3 тис. осіб з 9583,0 тис. осіб [Таблиця 2]. Досить низьким був рівень частки азербайджанців серед сукупної чисельності етнічних меншин за перший період – 0,70% [Там само]. Але у збільшенні чисельності етнічних меншин (окрім росіян) частка азербайджанців за цей час була досить великою – 30,3 тис. осіб з 57,7 тис. осіб [Таблиця 2]. Тобто вона становила 52,51% [Таблиця 3]. За другий період (1989–2001 рр.) тривало зростання чисельності азербайджанців в Україні, але було дещо повільнішим, ніж у попередні тридцять років. Так, приріст чисельності становив за цей час 8,2 тис. осіб (22,16%) [Таблиця 2]. У 2001 р. в Україні нараховувалося 45,2 тис. азербайджанців [Таблиця 1].

Характерною ознакою демографічних процесів 1989–2001 рр. стало скорочення загальної чисельності населення України, однією з причин якого стало зменшення сукупної чисельності етнічних меншин, насамперед – числа росіян. На тлі цих процесів приріст чисельності азербайджанської етнічної меншини був винятком. До того ж, за темпами приросту у другий період азербайджанці переважали навіть українців (відповідно 22,16% та 0,33%) [Таблиця 2].

У цілому ж, за 1959–2001 рр. чисельність азербайджанців в Україні збільшилася майже всемеро (574,63%) [Там само]. При цьому приріст у абсолютних показниках

був досить незначним – 38,5 тис. осіб [Там само]. Нерівномірно відбувався приріст їхньої чисельності протягом двох періодів. Якщо взяти за 100% приріст числа азербайджанців за 1959–2001 рр., то на 1959–1989 рр. припадало 78,70%, а на 1989–2001 рр. – лише 21,30% [Таблиця 8].

Така нерівномірність, з одного боку, була спричинена різницею в часі між двома періодами – тридцять та дванадцять років, а з іншого боку – безпосередній вплив мали і суспільно-політичні процеси. Масове переселення азербайджанців до України відбувалося переважно за радянських часів, головним чином – до східних та південних областей, бо й Україна, й Азербайджан перебували у складі єдиної держави – СРСР. Здобуття Україною незалежності дещо призупинило міграційні потоки, у тому числі і з Закавказзя. Тому за другий період (окрім механічного приросту) в зростанні чисельності азербайджанців в Україні важливу роль відіграв природний приріст.

Азербайджанці, як і інші східні народи, мають високий коефіцієнт народжуваності, до того ж – серед мігрантів переважали особи молодого та середнього віку, тому коефіцієнт смертності серед них був значно меншим, ніж серед людей похилого віку.

Важливе значення для розуміння сутності етнодемографічних процесів в Україні за 1959–2001 рр. має порівняння темпів приросту чисельності азербайджанців зі змінами у чисельності інших груп населення. Так, зокрема темпи зростання чисельності азербайджанців у 37 разів переважали темпи приросту всього населення України (15,22%), у 34 рази – українців (16,74%), у 56 разів – етнічних меншин (10,18%) [Таблиця 2]. Окрім того, збільшення чисельності азербайджанців відбувалося на тлі скорочення сукупної чисельності етнічних меншин (за винятком росіян).

У цілому ж, протягом сорока двох років рівень частки азербайджанців у прирості чисельності всього населення України був доволі незначним – 0,60% [Таблиця 3]. Дещо вищим був рівень їхньої частки у зростанні загальної чисельності етнічних меншин за 1959–2001 рр. – 3,89% [Там само].

Відмінності в динаміці чисельності окремих етносів за 1959–2001 рр. сприяли змінам і етнічного складу населення України. Внаслідок постійного зростання

чисельності азербайджанців, збільшувалась і їхня частка серед усього населення. Оскільки чисельність цієї етнічної меншини в абсолютних показниках була досить незначною, то і рівень їхньої частки серед усього населення (хоча і збільшився) залишався доволі низьким (у 1959 р. – 0,02%, у 1989 р. – 0,07%, а в 2001 р. – 0,09%) [Таблиця 4].

Незначним залишався і рівень частки азербайджанців серед загальної чисельності етнічних меншин в Україні і становив у 1959 р. – 0,07%, у 1989 р. – 0,26%, а в 2001 р. – 0,42% [Там само]. Дещо вищою була частка азербайджанців серед сукупної чисельності етнічних меншин (за винятком росіян). У 1959 р. вона становила 0,26%, у 1989 р. – 1,38%, а в 2001 р. зросла до 1,91% [Там само]. Про обсяг зростання свідчить таке порівняння: якщо в 1959 р. азербайджанцем був лише кожен 385-й представник етнічних меншин, то в 2001 р. – вже кожен 52-й.

Територіальне розселення азербайджанців в Україні було досить нерівномірним за областями. Найбільше їх оселялося в східних та південних областях. Зокрема, в 2001 р. в Донецькій області мешкало 8075 азербайджанців (17,87% загальної їхньої чисельності в Україні), в Харківській – 5684 (12,58%), у Дніпропетровській – 5683 (12,58%), в Автономній Республіці Крим – 3748 (8,30%), у Луганській – 3123 (6,91%), в Одеській – 2777 (6,15%) [Таблиця 5]. Тобто, в АР Крим та п'яти областях зосереджувалося 2/3 загальної чисельності азербайджанців в Україні. У Києві проживало 2567 азербайджанців (5,68%), у Запорізькій області – 2490 (5,51%), у Миколаївській – 1482 (3,28%), у Херсонській – 1280 (2,83%), у Полтавській – 1203 (2,66%), у Київській – 933 (2,06%), у Кіровоградській – 793 (1,75%) та у Севастополі – 629 (1,39%) [Там само].

Отже, протягом 1959–2001 рр. відбулося інтенсивне зростання чисельності азербайджанців в Україні. Внаслідок цього, збільшилася і їхня частка серед усього населення, а також серед етнічних меншин (за винятком росіян).

Дослідження змін у чисельності азербайджанців в Україні за 1959–2001 рр. було б неповним без аналізу мовних процесів усередині цієї етнічної меншини. За мовним критерієм азербайджанці поділялися

на три, досить різні за чисельністю, групи. Найбільшу становили ті, що зберегли власну національну мову. Азербайджанську етнічну меншину не минули і процеси мовної асиміляції. Було б природно, якби більшість серед асимільованих азербайджанців становили україномовні. Домінуюче становище російської мови (особливо в східних та південних областях) сприяло мовній асиміляції азербайджанців у формі зросійщення. Тобто, одна етнічна меншина асимілювала іншу.

Протягом 1959–2001 рр. спостерігалися суттєві відмінності в динаміці чисельності азербайджанців, які зберігали власну національну мову, порівняно з асимільованими за мовою. Так, у 1959 р. чисельність неасимільованих за мовою азербайджанців становила 4,6 тис. осіб, україномовних азербайджанців нараховувалося лише 0,2 тис. осіб, а російськомовних значно більше – 1,8 тис. осіб [Таблиця 6]. У 1959 р. серед загального числа азербайджанців в Україні частка тих, хто зберігав власну національну мову, досягала 68,66%, частка україномовних була зовсім незначною – лише 2,99%, а частка російськомовних була значно вищою – 26,87% [Там само].

Характерною ознакою першого періоду (1959–1989 рр.) було інтенсивне зростання загального числа азербайджанців, хоча приріст в абсолютних та у відносних показниках суттєво відрізнявся серед тих, хто зберігав власну національну мову, і серед асимільованих за мовою. За тридцять років чисельність азербайджанців, які визнавали рідною мовою азербайджанську, зросла на 22,2 тис. осіб (482,61%), україномовних – на 0,7 тис. осіб (350,00%), а російськомовних – на 7,2 тис. осіб (400,00%) [Таблиця 7]. Тобто, за темпами приросту протягом першого періоду, азербайджанці, які визнавали рідною власну національну мову, переважали асимільованих за мовою як російськомовних, так і україномовних. Серед загального збільшення кількості азербайджанців в Україні за 1959–1989 рр. частка тих, хто визнавав рідною азербайджанську мову, становила 73,27%, україномовних – 2,31%, а російськомовних – 23,76% [Таблиця 9].

Відмінності в темпах зростання чисельності цих трьох груп азербайджанців за перший період призвели до змін мовної структури цієї етнічної меншини в 1989 р.

Зокрема, частка азербайджанців, які зберігали власну національну мову, становила 72,43% (26,8 тис. осіб), україномовних – 2,43% (0,9 тис. осіб), російськомовних – 24,32% (9,0 тис. осіб) [Таблиця 6]. Тобто, за 1959–1989 рр. збільшилася частка азербайджанців, не асимільованих за мовою, за рахунок зменшення кількості україномовних та російськомовних серед загального числа азербайджанців.

Динаміка чисельності цих трьох груп азербайджанців за 1989–2001 рр. суттєво відрізнялася від попереднього періоду. Зокрема, протягом другого періоду, на відміну від першого, зменшилася чисельність азербайджанців із власною національною мовою на 2,8 тис. осіб (10,45%) [Таблиця 7]. Загальна чисельність азербайджанців в Україні за цей час збільшилася виключно за рахунок асимільованих за мовою. Так, чисельність україномовних азербайджанців зросла на 2,3 тис. осіб (255,56%), значно збільшилося також і число російськомовних азербайджанців – на 8,0 тис. осіб (88,89%) [Там само]. Збільшення чисельності україномовних азербайджанців за 1989–2001 рр. значно переважало приріст російськомовних азербайджанців у відносних показниках, але поступалося в абсолютних показниках майже втричі.

Частка російськомовних серед загального зростання чисельності азербайджанців в Україні протягом другого періоду становила 97,56%, а україномовних – 28,05%, завдяки зменшенню числа азербайджанців, які зберігали власну національну мову [Таблиця 9].

Суттєві відмінності в змінах чисельності окремих груп азербайджанців протягом другого періоду призвели також до змін мовної структури цієї етнічної меншини в 2001 р. (порівняно з 1989 р). Головною ознакою цих змін стало зменшення рівня частки азербайджанців з рідною азербайджанською мовою – з 72,43% у 1989 р. до 53,10% у 2001 р. [Таблиця 6]. За рахунок цього скорочення збільшився рівень частки україномовних азербайджанців (з 2,43% до 7,08%), а також російськомовних (з 24,32% до 37,61%) [Там само].

У цілому ж протягом 1959–2001 рр. чисельність азербайджанців в Україні з рідною азербайджанською мовою збільшилася вп'ятеро (з 4,6 тис. осіб до 24,0 тис. осіб) [Таблиця 6]. Приріст становив 19,4 тис.

осіб (421,74%) [Таблиця 7]. Чисельність україномовних азербайджанців зросла з 0,2 тис. осіб до 3,2 тис. осіб, тобто в 16 разів [Таблиця 6]. Приріст становив 3,0 тис. осіб (1500,00%) [Таблиця 7]. Удев'ятеро зросла і чисельність російськомовних азербайджанців – з 1,8 тис. осіб у 1959 р. до 17,0 тис. осіб у 2001 р. [Таблиця 6]. Приріст становив 15,2 тис. осіб (844,00%) [Таблиця 7]. Тобто, за темпами збільшення чисельності азербайджанців із власною національною мовою за 1959–2001 рр. у відносних показниках поступалися асимільованим за мовою, але переважали їх в абсолютних показниках.

Серед загального зростання чисельності азербайджанців за 1959–2001 рр. ті, хто визнавав рідною азербайджанську мову, становили дещо більше половини – 50,39% [Таблиця 9]. Досить великою була також частка російськомовних азербайджанців – 39,48% [Там само]. Значно меншою була частка україномовних азербайджанців – лише 7,79% [Там само].

Відрізнявся також і часовий розподіл приросту кожної з цих трьох груп азербайджанців. Зокрема, зростання числа азербайджанців із власною національною мовою відбулося виключно протягом першого періоду [Таблиця 8]. Збільшення чисельності російськомовних азербайджанців розподілялося за періодами майже рівномірно: перший період – 47,37%, другий – 52,63% [Там само]. А приріст україномовних азербайджанців відбувся переважно протягом другого періоду – 76,67%, на перший період припадало лише 23,33% [Там само].

Відмінності в темпах збільшення чисельності трьох груп азербайджанців за мовою за 1959–2001 рр. призвели до перерозподілу часток кожної з них у загальному числі азербайджанців в Україні. Зокрема, протягом цього часу частка азербайджанців із власною національною мовою зменшилася з 68,66% до 53,10% [Таблиця 6]. Зросла частка асимільованих за мовою азербайджанців. Частка україномовних збільшилася з 2,99% у 1959 р. до 7,08% у 2001 р. [Там само]. А частка російськомовних азербайджанців збільшилася з 26,87% до 37,61% [Там само].

Розміщення на території України представництв кожної з трьох груп азербайджанців суттєво відрізнялося. Ці відмінності були спричинені насамперед різним рівнем мовної асиміляції в окремих областях.

Зокрема, в 2001 р. найбільша кількість азербайджанців, які зберігали власну національну мову, проживала в центральних областях України – у Кіровоградській – 66,46% та Полтавській – 66,08% [Таблиця 10].

Найменше таких азербайджанців було у таких областях: Донецькій – 42,20%, Луганській – 47,87%, а також у Херсонській – 48,59% [Там само]. Тобто, у цих трьох областях України (двох східних та в одній південній) не асимільовані за мовою становили меншість серед загального числа етнічних азербайджанців. У всіх інших областях частка азербайджанців з рідною азербайджанською мовою трималася на рівні 51–57% [Там само].

Кількість україномовних азербайджанців також мала значні територіальні відмінності. Зокрема, найменшою серед загального числа етнічних азербайджанців була їхня частка у південних та східних областях, а у центральних і західних – значно більшою. Так, у Криму та у Донбасі азербайджанці фактично не асимілювалися за українською мовою. Україномовні склали в 2001 р. в Севастополі лише 0,32% загальної чисельності етнічних азербайджанців, у АР Крим – 0,67%, у Донецькій області – 1,84%, у Луганській – 2,37% [Там само]. Невеликою була ця частка і в інших південних та східних областях: в Одеській – 3,29%, у Харківській – 4,84%, у Запорізькій – 5,18%, у Дніпропетровській – 6,60%, у Миколаївській – 8,09%, у Херсонській – 8,90% [Там само].

На тлі східних та південних областей, частка україномовних серед етнічних азербайджанців була суттєво більшою у Києві – 10,83%, у Полтавській області – 12,97%, у Кіровоградській – 13,74%, у Київській – 18,76% [Там само]. В інших областях України разом узятих (західних і правобережних) загальна чисельність етнічних азербайджанців була досить незначною, а рівень мовної асиміляції цієї етнічної меншини у формі українізації був найвищим – 24,08% [Там само]. Тобто, в цих областях азербайджанська етнічна меншина зазнавала природної мовної асиміляції в середовищі української більшості. До того ж, рівень мовної українізації азербайджанців у цих областях був навіть вищим, ніж рівень зросійщення цієї етнічної меншини [Там само].

Рівень мовної асиміляції азербайджанців у формі зросійщення також суттєво відрізнявся за областями. Зокрема, найвищим він був у східних та в південних областях. У Донецькій області в 2001 р. російськомовні становили абсолютну більшість серед загальної чисельності етнічних азербайджанців – 53,71%, а в Луганській – відносну більшість (48,99%) [Там само]. Тобто, в Донбасі зросійщені переважали за чисельністю азербайджанців з власною національною мовою.

Досить високим був рівень частки російськомовних серед етнічних азербайджанців у Севастополі – 46,58%, в Одеській області – 40,87%, у Запорізькій – 40,60%, в АР Крим – 37,89%, у Харківській – 37,35%, у Дніпропетровській – 33,94%, у Миколаївській – 33,33%, а також у Києві – 32,14% [Там само].

Децю меншою була частка зросійщених азербайджанців у Кіровоградській області – 18,66%, у Полтавській – 19,62%, у Київській – 24,11% та в Херсонській – 28,36% [Там само].

Аналіз мовної структури азербайджанців у територіальному вимірі свідчить, що асиміляційні процеси в середовищі цієї етнічної меншини мали асиметричний характер. У переважній більшості областей України азербайджанці зазнавали мовної асиміляції не з боку української більшості, а з боку однієї з етнічних меншин – росіян, особливо в східних та південних областях.

Різний ступінь мовної асиміляції азербайджанців у окремих областях призвів до відмінностей у територіальному розміщенні цих трьох груп азербайджанців. Найбільші відмінності спостерігалися між україномовними та російськомовними азербайджанцями.

Зокрема, частка азербайджанців із власною національною мовою перевищувала частки україномовних та російськомовних в АР Крим, Дніпропетровській та Харківській областях [Таблиця II]. Частка україномовних азербайджанців була вищою за частку азербайджанців з азербайджанською та російською мовами в Київській, Кіровоградській, Миколаївській, Полтавській, Херсонській областях, а також у Києві та західних і правобережних областях [Там само].

Частка російськомовних азербайджанців перевищувала частки азербайджанців із власною національною мовою у Донецькій, Запорізькій, Луганській, Одеській областях, а також у Севастополі [Там само]. Окрім того, частка російськомовних азербайджанців була значно більшою в переважній більшості східних та південних областей, зокрема, в АР Крим, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Одеській, Харківській областях, а також у Севастополі [Там само]. 2/3 російськомовних азербайджанців проживало в цих областях [Там само]. Найбільше їх було в Донецькій області – 25,56% [Там само]. Для порівняння: 60% загальної чисельності україномовних азербайджанців проживало в центральних та західних областях [Там само].

Таким чином, проведений аналіз статистичних матеріалів переписів населення 1959, 1989, 2001 рр. дозволив виявити основні тенденції в змінах чисельності, мовної структури азербайджанської етнічної меншини та її територіального розміщення в Україні. Головною ознакою цих змін стало інтенсивне зростання чисельності азербайджанців – і не лише завдяки природному приросту, а, насамперед, внаслідок міграцій. У результаті цього приросту збільшилася частка азербайджанців серед загального числа населення України, а також серед етнічних меншин (окрім росіян). Абсолютна більшість азербайджанців проживала в східних та південних областях.

Попри те, що переважна більшість азербайджанців зберігали власну національну мову, цю етнічну меншину не оминули процеси мовної асиміляції. Природною була б мовна асиміляція азербайджанців у середовищі української більшості, але аналіз статистичних матеріалів переписів засвідчує, що більшість азербайджанців, асимільованих за мовою, є російськомовними. До того ж, спостерігалися суттєві відмінності в змінах чисельності азербайджанців із власною національною мовою, україномовних та російськомовних.

Отже, протягом 1959–2001 рр. відбулися значні зміни в чисельності та мовній структурі азербайджанської етнічної меншини в Україні.

ТАБЛИЦІ

Таблиця 1. Чисельність усього населення, українців, етнічних меншин (окрім росіян) та азербайджанців в Україні (тис. осіб)

	1959	1989	2001
Все населення	41869,0	51452,0	48240,9
Українці	32158,5	37419,0	37541,7
Етнічні меншини	9710,5	14033,0	10699,2
Етнічні меншини, крім росіян	2619,7	2677,4	2365,1
Азербайджанці	6,7	37,0	45,2

Таблиця 2. Зміна чисельності всього населення, українців, етнічних меншин (окрім росіян) та азербайджанців в Україні (тис. осіб, у %)

	1959–1989		1989–2001		1959–2001	
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Все населення	9583,0	22,89	–3211,1	–6,24	6371,9	15,22
Українці	5260,5	16,36	122,7	0,33	5383,2	16,74
Етнічні меншини	4322,5	44,51	–3333,8	–23,76	988,7	10,18
Інші етнічні меншини, крім росіян	57,7	2,20	–312,3	–11,66	–254,6	–9,72
Азербайджанці	30,3	452,24	8,2	22,16	38,5	574,63

Таблиця 3. Частка азербайджанців у прирості та скороченні всього населення, етнічних меншин та етнічних меншин (окрім росіян) (у %)

	1959–1989	1989–2001	1959–2001
Все населення	0,32	пр/ск*	0,60
Етнічні меншини	0,70	пр/ск*	3,89
Етнічні меншини, крім росіян	52,51	пр/ск*	пр/ск*

Таблиця 4. Частка азербайджанців серед усього населення, етнічних меншин та етнічних меншин (окрім росіян) (у %)

	1959	1989	2001
Все населення	0,02	0,07	0,09
Етнічні меншини	0,07	0,26	0,42
Етнічні меншини, крім росіян	0,26	1,38	1,91

Таблиця 5. Територіальне розміщення в Україні азербайджанців у 2001 р. (осіб, у %)

	осіб	%
АР Крим	3748	8,30
Дніпропетровська	5683	12,58
Донецька	8075	17,87
Запорізька	2490	5,51
Київська	933	2,06
Кіровоградська	793	1,75
Луганська	3123	6,91
Миколаївська	1482	3,28
Одеська	2777	6,15
Полтавська	1203	2,66
Харківська	5684	12,58
Херсонська	1280	2,83
Київ	2567	5,68
Севастополь	629	1,39
Інші області	4709	10,42

* Збільшення чисельності азербайджанців на тлі скорочення чисельності всього населення, етнічних меншин та етнічних меншин (окрім росіян).

Азербайджанці в Україні: чисельність і мовна структура

Таблиця 6. Розподіл чисельності азербайджанців за рідною мовою: азербайджанською, українською, російською (тис. осіб)

	1959		1989		2001	
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Азербайджанська	4,6	68,66	26,8	72,43	24,0	53,10
Українська	0,2	2,99	0,9	2,43	3,2	7,08
Російська	1,8	26,87	9,0	24,32	17,0	37,61

Таблиця 7. Зміни в чисельності азербайджанців за рідною мовою: азербайджанською, українською, російською (тис. осіб, у %)

	1959–1989		1989–2001		1959–2001	
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Азербайджанська	22,2	482,61	-2,8	-10,45	19,4	421,74
Українська	0,7	350,00	2,3	255,56	3,0	1500,00
Російська	7,2	400,00	8,0	88,89	15,2	844,44

Таблиця 8. Часовий розподіл приросту чисельності етнічних азербайджанців за рідною мовою: азербайджанською, українською, російською (у %)

	1959–1989	1989–2001	1959–2001
Етнічні азербайджанці	78,70	21,30	100,00
Азербайджанська	114,43	-14,43	100,00
Українська	23,33	76,67	100,00
Російська	47,37	52,63	100,00

Таблиця 9. Розподіл збільшення чисельності етнічних азербайджанців за рідною мовою: азербайджанською, українською, російською (у %)

	1959–1989	1989–2001	1959–2001
Етнічні азербайджанці	100,00	100,00	100,00
Азербайджанська	73,27	ск / пр *	50,39
Українська	2,31	28,05	7,79
Російська	23,76	97,56	39,48

Таблиця 10. Чисельність азербайджанців за рідною мовою (азербайджанською(1), українською (2), російською (3)) у різних областях у 2001 р. (осіб, у %)

	1		2		3	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%
АР Крим	2090	55,76	25	0,67	1420	37,89
Дніпропетровська	3261	57,38	375	6,60	1929	33,94
Донецька	3408	42,20	149	1,84	4337	53,71
Запорізька	1264	50,76	129	5,18	1011	40,60
Київська	510	54,66	175	18,76	225	24,11
Кіровоградська	527	66,46	109	13,74	148	18,66
Луганська	1495	47,87	74	2,37	1530	48,99
Миколаївська	852	57,49	120	8,09	4964	33,33
Одеська	1483	53,40	109	3,92	1135	40,87
Полтавська	795	66,08	156	12,97	236	19,62
Харківська	3250	57,18	275	4,84	2123	37,35
Херсонська	622	48,59	114	8,90	363	28,36
Київ	1440	56,10	278	10,83	825	32,14
Севастополь	329	52,30	2	0,32	293	46,58
Інші області	2632	55,89	1134	24,08	899	19,09

* Скорочення чисельності азербайджанців з азербайджанською мовою на тлі зростання чисельності етнічних азербайджанців.

Таблиця 11. Територіальне розміщення у 2001 р. азербайджанців за рідною мовою: азербайджанською(1), українською (2), російською (3) (у %)

	1	2	3
АР Крим	8,72	0,78	8,37
Дніпропетровська	13,61	11,63	11,37
Донецька	14,22	4,62	25,56
Запорізька	5,27	4,00	5,96
Київська	2,13	5,43	1,33
Кіровоградська	2,20	3,38	0,87
Луганська	6,24	2,30	9,02
Миколаївська	3,56	3,72	2,91
Одеська	6,19	3,38	6,69
Полтавська	3,32	4,84	1,39
Харківська	13,57	8,53	12,51
Херсонська	2,60	3,54	2,14
Київ	6,01	8,62	4,86
Севастополь	1,37	0,06	1,73
Інші області	10,99	35,17	5,29

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алієва М.* Утворення азербайджанської національної меншини в Україні та діяльність її національно-культурних товариств // **Етнічна історія народів Європи, 2005, № 18.**
2. **Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 года. Украинская ССР.** Москва, 1963.
3. *Момрик А.* Кавказька діаспора в Україні // **Матеріали до української етнології, 2004, № 4 (7).**
4. *Наулко В.І.* Динаміка етнічного складу населення України в ХХ ст. // **Етнонаціональні процеси в Україні: історія та сучасність.** Київ, 1998.
5. *Наулко В.І.* Хто і відколи живе в Україні. Київ, 1998.
6. **Национальный состав населения СССР. По данным Всесоюзной переписи 1989 г.** Москва, 1991.
7. **Національний склад населення України та його мовні ознаки. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року.** Київ, 2003.